

Történelem érettségi adattár

*Magyarország 1945-től
a rendszerváltozásig
10. modul*

www.diakkapu.hu

2008. augusztus 26.

Tartalom

Bevezető	2
Érettségi témakörök	2
Fogalmak	2
Személyek	4
Kronológia	5

Bevezető

Tananyagunk segédlet a történelem érettségire készülő diákok számára. A következő oldalakon a kétszintű történelem érettségien elvárt ismeretek gyűjteménye szerepel (fogalmak, személyek, kronológia, topográfia), melyet a központi kerettanterv alapján állítottunk össze.

Érettségi témakörök

TÉMÁK	VIZSGASZINTEK	
	Középszint	Emelt szint
10.1. A szovjet felszabadítás és megszállás	A szovjet felszabadítás és megszállás. Az ország háborús emberáldozata és anyagi vesztesége.	A nemzetközi helyzet hatása a magyar belpolitika alakulására 1945 és 1948 között (pl. <i>SZEB intézkedései, németek kitelepítése</i>).
10.2. A határon túli magyarság sorsa	A magyarság helyzetének főbb jellemzői a szomszédos országokban.	
10.3. A kommunista diktatúra kiépítése és működése	Az 50-es évek jellemzői, a rendszer működése a Rákosi-korszakban. Életmód és mindennapok.	Az elnyomás formái és „gépezete”.
10.4. Az 1956-os forradalom és szabadságharc	Az 1956-os forradalom és szabadságharc kitörésének okai és főbb eseményei. A megtorlás megnyilvánulási formái, áldozatai.	A magyar forradalom nemzetközi jelentősége és összefüggései (pl. <i>szuezi válság szerepe, a magyar kérdés az ENSZ-ben</i>).
10.5. A Kádár-rendszer jellege, jellemzői	A rendszer jellemzői a Kádár korszakban. Életmód és mindennapok.	A kádári társadalom-és kultúrpolitika alakulása (pl. <i>„gulyás- vagy fridsiderkommunizmus”, három T</i>).
10.6. A rendszerváltozás	A rendszerváltozás tartalma és következményei (pl. <i>államforma, szabadságjogok, függetlenség</i>).	Magyarország a kilencvenes években (pl. <i>jogalkotás, társadalmi változások vesztesek és győztesek</i>).

Fogalmak

Államosítás	Magántulajdonban lévő javak állami tulajdonba vétele. Történhet kárpótlással (demokráciák), vagy anélkül (kommunista rendszerek). Magyarországon a 20. század előtt a legnagyobb államosítási folyamat a dualizmus időszakában a vasutak államosítása volt, majd 1919-ben a Tanácsköztársaság idején hajtottak végre (a Tanácsköztársaság bukásáig tartó) államosításokat (pénzüstetetek, vállalkozások, üzemek, iskolák, közép- és nagybirtokok stb.). 1945 után kezdődtek meg a nagyarányú államosítások. 1946-ban először a bányákat, és a legnagyobb nehézipari vállalatokat, majd a következő években a bankokat, távvezetéseket, egyházi iskolákat, a száz munkásnál többet foglalkoztató ipari vállalatokat államosították, 1949-ben pedig a tíz dolgozónál többet foglalkoztató és a külföldi tulajdonú cégeket is. Az 1940-es évek végén kezdtek meg a mezőgazdaság kollektivizálását, termelőszövetkezetek és állami gazdaságok kialakítását. Ez a folyamat az 1960-as évek elejéig eltartott.
Beszolgáltatás	Az állam számára megszabott mennyiségű mezőgazdasági termék kötelező el-, illetve átadása. A Szovjetunióban az 1920-as évek végén, a kollektivizálás kezdetén vezették be a beszolgáltatást. Magyarországon 1949-1956 között működött a kötelező beszolgáltatás rendszere. Rendszerint nagyon alacsony áron vette meg az állam a kötelezően beszolgáltatandó termékeket, a beszolgáltatandó mennyiségeket pedig sokszor olyan magasan szabta meg, hogy a parasztságnak sokszor semmi sem maradt.
Ellenzéki mozgalmak	Az 1970-es években kezdtek működni Magyarországon ellenzéki csoportosulások. Ezek közül a legjelentősebb a demokratikus ellenzék volt, amelynek tagjai szamizdat kiadványokat jelentettek meg (a legjelentősebb a Beszélő volt). Az ellenzékieket megfigyelték, sokszor állásukat is elvesztették, útlevelet nem kaptak.

Földosztás	<p>A magyar történelemben a dualizmus idején merült fel először, hogy a földnélküli parasztságnak földet osszanak. Az őszirózsás forradalom idején, 1919 elején került sor először földreformra, de a vonatkozó törvényt nem hajtották végre. 1920-ban végrehajtottak egy kisebb földreformot, de ennek során csak viszonylag kevesen kaptak, és rendszerint a megélhetést nem biztosító törpebirtokot. A birtokrendszert ez a földreform nem érintette. A második világháború idején több földreform-tervezet is született, de ezek végrehajtására a háborús körülmények között nem került sor. 1945-ben az Ideiglenes Kormány hajtott végre átfogó földreformot és földosztást. Az 1000 hold feletti birtokokat elkobozták, az 1000 hold alattiakból 100 holdat tarthattak meg korábbi tulajdonosaik (a paraszti birtokokból csak a 200 hold feletti részt sajátították ki). A kisajátított földekért kárpótlást nem fizettek. A kisajátított körülbelül három millió hold földet 640 ezer személy között osztották fel.</p>
Háborús bűnös	<p>A fogalom a második világháború végén jelent meg. A győztes szövetségesek nemzetközi katonai törvényszékeket hoztak létre a háború kirobbantásáért, a kegyetlenkedésekért, és a népirtásokért felelős német és japán vezetőket felelősségre vonására. A bűncselekmények három válfaját állapították meg: béke elleni, háborús és emberiség elleni bűncselekmények. Ennek alapján került sor Nürnbergben a német, Tokióban a japán háborús főbűnösök perére. Az egyes országokban számos más személyt is elítéltek háborús bűncselekményekért, valamint még évtizedekkel később is tartottak pereket a háború végén elszökött, és csak később megtalált bűnösök ügyében. A második világháború óta a nemzetközi jogban alapos kidolgozásra kerültek a háborús bűncselekmények fajtái. Napjainkban a Hágai Nemzetközi Törvényszék folytat háborús bűnökkel kapcsolatos eljárásokat.</p> <p>Magyarországon 1945 után számos személyt ítélték el háborús bűnökért (pl. Szálasi Ferenc, Bárdossy László). A háború bűnösök ügyében lefolytatandó eljárásokra népbíróságokat hoztak létre (1945-1950 között működtek). A népbíróságok által meghozott ítéletek alapján körülbelül 27 ezer embert ítélték el (legtöbbször enyhe büntetést kaptak), közülük mintegy kétszáz személyt végeztek ki. Sokakat ugyanakkor felmentettek.</p>
Internálás	<p>Személyek bírói ítélet nélküli rendőri vagy katonai felügyelet alá helyezése, és a hatóságok által kijelölt kényszerlakhelyre vagy táborba költöztetés. Magyarországon a Rákosi-korszakban több tízezer személyt internáltak. Az egyik legismertebb internálótábor a recski kényszermunkatábor volt. Az internálást 1953-ban szüntették meg.</p>
Jóvátétel	<p>Az 1947-es párizsi békeszerződés alapján Magyarországnak összesen 300 millió dollárt kellett jóvátételként fizetnie a Szovjetunióknak (200 millió dollár), Csehszlovákiának (30 millió dollár), és Jugoszláviának (70 millió dollár). A jóvátételi kötelezettség erősen megterhelte Magyarországot amúgy is rossz helyzetben lévő gazdaságát.</p>
Kitelepítés	<p>Azon tevékenység, melynek során az állami hatóságok az állampolgárok egy részét biztonsági vagy politikai okokból ideiglenesen vagy véglegesen más lakhelyre költözteti. 1946-1948 között Magyarországról mintegy 200 ezer németet telepítettek ki Németországba, vagyonukat elkobozták, állampolgárságukat megvonták. A Rákosi-korszakban az osztályellenségnek minősítettekkel telepítették ki. 12-13 ezer embert telepítettek ki falvakba, rendszerint nehéz körülmények közé. A kitelepítéseket 1953-ban szüntették meg.</p>
Kollektivizálás	<p>A kommunista országokban (először a Szovjetunióban az 1920-as évek végén) a mezőgazdaság szocialista átszervezése, a paraszti magángazdaságok felszámolása, és mezőgazdasági nagyüzemek (termelőszövetkezetek) kialakítása. A folyamat rendszerint állami kényszerrel ment végbe. Magyarországon 1948-1961 között két nagyobb hullámban történt meg a kollektivizálás.</p>
Lakosságcsere	<p>A kitelepítések sorába illeszkedő folyamat. 1946-ban Csehszlovákia és Magyarország egyezményt kötött „kölcsonös lakosságcseréről”. Eszerint Magyarországra annyi magyart telepíthet át Csehszlovákia, ahány szlovák önként költözik át Magyarországról Csehszlovákiába. Az egyezmény alapján 1946-1948 között Csehszlovákiából közel 120 ezer magyart telepítettek át Magyarországra kényszerrel, míg Magyarországról mintegy 73 ezer önként távozó szlovák költözött át Csehszlovákiába.</p>
Munkástanács	<p>Az 1956-os forradalom idején a gyárakban, munkahelyeken létrejövő munkásszerveződések voltak, amelyek még a forradalom leverése után is sokáig működtek, sztrájkot is tartottak. 1956 végén a hatalom erőszakkal szüntette be működésüket, vezetőiket letartóztatták, és bebörtönözték.</p>

Népbíróság	A második világháború után a háború alatt a németek által megszállt országokban a háború bűnösök felelősségre vonására létrehozott bíróságok voltak. Magyarországon 1945-1950 között működtek. Mintegy 70 ezer ember került népbírósági eljárás alá, ebből 27 ezren kaptak kisebb-nagyobb büntetést, mintegy 200 személyt végeztek ki a népbíróságok ítéletei nyomán. A népbíróságokon ítélték el a háborús főbűnösöket, nyilasokat stb. Több koncepciót is (Mindszenty József pere vagy a Rajk-per) is a népbíróságok folytattak le. Az eljárás jogilag sokszor megkérdőjelezhető volt, és idővel a népbíróságok egyre inkább a kommunista párt eszközüvé váltak, amely a népbíróságokat politikai ellenfeleinek elítélésére használta.
Pártállam	A pártállam a hatalmat monopolisztikus módon gyakorló állam, amelyben az államszervezet és az egyetlen működő párt (állampárt) tagsága személyileg is összefonódik. A 20. században elsősorban a totális (fasiszta, náci, kommunista) diktatúrákban működött pártállam. Magyarországon 1949-1989 között létezett pártállam.
Reformszocializmus	Magyarországon az 1960-as években jelentkező irányzat (valamint a hatvanas évektől a rendszerváltásig tartó korszak), amely a kommunista rendszer gazdaságának átalakításával próbálta a gazdasági folyamatokat dinamizálni, másrészt a klasszikus szocialista rendszert megváltoztatni, átalakítani.
Rendszerváltás	Azon történelmi folyamat, amelynek során Magyarország kommunista diktatúrából parlamenti demokráciává vált. A folyamatot a Szovjetunió gazdasági nehézségei, majd összeomlása tette lehetővé. A folyamat 1989-1990-ben ment végbe az ellenzéki pártok megjelenésével, az állampárttal folytatott tárgyalásaikkal, és az első szabad választásokkal.

Személyek

Antall József	A rendszerváltás utáni első szabadon választott magyar kormány miniszterelnöke (1990-1993). Apja kisgazdapárti politikus, 1945-1946-ban újjáépítési miniszter volt. Antall József tanárként dolgozott, de ettől 1959-ben eltiltották, ezután könyvtáros, muzeológus, történész volt. A rendszerváltás időszakában kapcsolódott be a politikai életbe a Magyar Demokrata Fórum tagjaként, majd elnökeként. 1990-ben az első szabad választást megnyerve miniszterelnök lett. Kormányával megteremtette a demokratikus átalakulás politikai és gazdasági feltételeit, az átalakuláshoz szükséges törvényeket fogadtatott el az országgyűléssel. A külpolitikában elősegítette a Varsói Szerződés megszüntetését, és megkezdte az Európai Unióba való belépés előkészítését. Betegsége miatt még a következő választások előtt elhunyt.
Göncz Árpád	Magyarország rendszerváltás utáni első államfője 1990-2000 között. 1945 után kisgazdapárti politikus volt, majd munkásként dolgozott. 1956-os, forradalom alatti és utáni tevékenységéért 1958-ban életfogytiglani börtönre ítélték, 1963-ban szabadult. Íróként, műfordítóként dolgozott. Csatlakozott az ellenzéki kezdeményezésekhez. 1988-1990-ben a Szabad Demokraták Szövetsége tagjaként vett részt a rendszerváltás előkészítésében. 1990-ben országgyűlési képviselő, majd köztársasági elnök lett.
Kádár János	Munkás, kommunista politikus. Irodagép-műszereszi végzettséget szerzett, majd csatlakozott az illegális kommunista mozgalomhoz. Többször bebörtönözték. 1945 után képviselő és a kommunista párt vezetőségének (Politikai Bizottság) tagja lett. 1948-1950 között belügyminiszter volt. 1951-ben letartóztatták, majd koholt vádak alapján életfogytiglani börtönre ítélték, 1954-ben szabadult. 1956-ban került vissza a párt vezetésébe. A forradalom alatt a kommunista párt vezetője, és a Nagy Imre-kormány államminisztere lett, majd Moszkvába utazott, és a szovjet vezetőkkel tárgyalt, aminek eredményeként a forradalom elfojtása utáni új magyarországi hatalom vezetője lett. 1956-1988 között a Magyar Szocialista Munkáspárt főtitkáráként (1956-1958, valamint 1961-1965 között miniszterelnökként is) a kommunista diktatúra vezetője volt. A forradalom utáni megkorlátozások egyik fő felelőse volt. Később a belpolitikában többször is mérsékelt reformokat hajtott végre. 1988-ban tisztségéből felmentették, és bár pártelnökké választották, hatalmát elvesztette.
Mindszenty József	A magyar katolikus egyház vezetője 1945-1971 között. Katolikus papként dolgozott, majd 1944-ben püspökké avatták. A nyilas uralom idején letartóztatták. 1945-ben a pápa esztergomi érsekké nevezte ki. 1948-ban a kommunista hatalom letartóztatta, és 1949 elején életfogytiglani börtönre ítélték. Az 1956-os forradalom alatt szabadult ki. A forradalom leverésekor az amerikai nagykövetségre menekült. Innen 1971-ben távozhatott külföldre a Vatikán és Magyarország megegyezése nyomán.

Nagy Ferenc	Kisgazdapárti politikus, miniszterelnök. Kisparaszti családból származott. Az 1920-as években lépett be a kisgazdapártba. 1930-ban az ellenzéki Független Kisgazdapárt (FKgP) alapítója volt. 1939-ben képviselővé választották. A német megszállás (1944. március 19.) után egy ideig a Gestapo foglya volt, a nyilas uralom idején illegalitásban élt. 1945-től az FKgP elnöke és képviselő lett. 1946-1947-ben miniszterelnök volt. 1947-ben svájci szabadsága alatt a kommunisták kikényszerítették lemondását. Ekkortól emigrációban élt, állampolgárságától megfosztották. Egy ideig részt vett az emigráció politikai életében.
Nagy Imre	Kommunista politikus, miniszterelnök. Szegényparaszti családból származott, munkásnak tanult. Az első világháborúban orosz fogságba esett. Az orosz polgárháború alatt belépett a bolsevik pártba és a Vörös Hadseregbe. Hazatérve először a szociáldemokrata pártban, majd kommunista mozgalomban politizált. Többször is bebörtönözték. Emigrált, 1930-1944 között a Szovjetunióban élt. 1945-ben az Ideiglenes Kormány földművelésügyi minisztereként megszervezi a földosztást. Egy ideig belügyminiszter, majd az országgyűlés elnöke, a kommunista párt vezetőségének tagja. Egy időre háttérbe szorult a kollektivizálással kapcsolatos véleménye miatt. 1950-52 között élelmiszerügyi-, majd 1953-ban begyűjtési miniszter volt. 1953-ban, Sztálin halála után került vissza a pártvezetésbe és miniszterelnök lett. Reformpolitikát vezetett be, megszüntette a kitelepítéseket és az internálótáborokat, elkezdődött a koncepciók perek felülvizsgálata, igyekezett emelni az életszínvonalat. 1955-ben Rákosi Mátyás megerősödése nyomán elvesztette a miniszterelnöki tisztséget. Kizárták a kommunista pártból, ahová 1956 októberében vették vissza. A forradalom kezdete után, 1956. október 24-én miniszterelnökké nevezték ki. Fokozatosan elfogadta a forradalom követeléseit, állást foglalt a többpártrendszer és a szabad választások mellett. November 1-jén bejelentette az ország Varsói Szerződésből való kilépését és semlegességét. November 4-én a szovjet támadás után a jugoszláv nagykövetségre menekült. Innen 21-én távozott, ekkor elrabolták, és Romániába szállították. 1958-ban koncepciók perben, koholt vádak alapján halálra ítélték és kivégezték. 1989-ben rehabilitálták.
Rákosi Mátyás	Kommunista politikus, miniszterelnök, a kommunista diktatúra vezetője 1948-1956 között. Kereskedelmi tanulmányokat végzett, Németországban és Angliában is tanult. Belépett a szociáldemokrata pártba. Az első világháborúban orosz hadifogságba esett. 1918-ban hazatért, majd a kommunista pártban dolgozott. A Tanácsköztársaság alatt népbiztos volt. A Tanácsköztársaság bukása után emigrált, a Komintern megbízásából több illegális akcióban vett részt. 1924-ben hazatért, 1925-ben letartóztatták, és börtönbe zárták. 1940-ben kiengedték a Szovjetunióba (cserébe a Szovjetunió 1849-ben zsákmányolt magyar hadizászlókat adott vissza). 1945-ben tért vissza, a Magyar Kommunista Párt vezetője lett, valamint államminiszter, miniszterelnök-helyettes lett. Szovjet támogatással fokozatosan felszámolta a demokratikus pártokat. 1948-ban a kommunista és a szociáldemokrata párt egyesülésével létrejött Magyar Dolgozók Pártja főtitkára, és ezzel a megszülető kommunista diktatúra vezetője lett. Mindenben követte a moszkvai példát és utasításokat, koncepciók pereket indított, személyi kultuszt épített ki Sztálin és a maga irányában. Uralma idején többszáz ezer embert érintett rendőri és ügyészégi eljárás, internálás, kitelepítés. Erőltetett iparosítást indított, a mezőgazdaság kollektivizálására törekedett. 1952-1953-ban miniszterelnök is volt. Sztálin halála (1953) után pozíciója meggyengült. Elvesztette a miniszterelnöki posztot, helyére Nagy Imre került, akivel a következő években politikai küzdelmet vívott. 1955-ben átmenetileg megerősödött, de 1956-ban szovjet nyomásra leváltották főtitkári posztjáról, a Szovjetunióba távozott. A forradalom leverése után sem engedték haza, haláláig, 1971-ig a Szovjetunióban élt.

Kronológia

1945	A második világháborús hadműveletek befejeződnek Magyarországon.
1947. február 10.	Magyarország aláírja a párizsi békeszerződést. A szerződés visszaállította a trianoni határokat (sőt, még három települést Csehszlovákiához csatol), Magyarországnak jóvátételt kellett fizetnie a Szovjetunió, Jugoszláviának és Csehszlovákiának, továbbá a Szovjetunió csapatokat állomásoztathatott Magyarországon.
1948	Magyarországon létrejött a kommunista diktatúra.
1949	Magyarországon alkotmányt fogadtak el, e szerint Magyarország államformája népköztársaság. Életfogytiglani börtönre ítélték Mindszenty József bíborost, esztergomi érseket. Halálra ítélték és kivégezték egy koncepciók perben Rajk Lászlót és más kommunista vezetőket.

1953	Sztálin halála után enyhült a diktatúra Magyarországon, Rákosi Mátyás helyett Nagy Imre lett a miniszterelnök.
1956. október 23.	Az 1956-os forradalom kezdete.
1956. november 4.	Szovjet csapatok megkezdték az 1956-os forradalom elfojtását. Bejelentették a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány (a szovjetekhez hűséges kormány) megalakulását Kádár János vezetésével.
1968	Gazdasági reform ("új gazdasági mechanizmus") bevezetése. Magyar csapatok részt vesznek a csehszlovákiai demokratizálódási folyamat elfojtásában.
1989. október 23.	A Magyar Köztársaság kikiáltása.
1989-1990	A rendszerváltás időszaka. Magyarország kommunista diktatúrából parlamentáris demokrácia lett.
1990	Az első szabad, demokratikus választások Magyarországon.
1991	Az utolsó szovjet katona is elhagyja Magyarországot.